

6. Major League Baseball teams, scores, stats, news, standings [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://espn.go.com/mlb>
7. The official site of Major League Baseball [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mlb.mlb.com/index.jsp>

Summary. The article reveals peculiarities of American national psychological type reflection in baseball lexis and terminology.

Key words: psychological type, psycholinguistics, language picture of the world, nationally marked lexis, baseball.

УДК 811.161.2'367.52

Н.В. Кондратенко

СИНТАКСИС ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ В ХУДОЖНЬОМУ МОВЛЕННІ НЕКЛАСИЧНОЇ ПАРАДИГМИ

Статтю присвячено проблемам функціонування простих речень у художньому мовленні українських письменників – модерністів і постмодерністів. Розглянуто особливості синтаксичного зв'язку, стилістичний потенціал простих речень; простежено специфіку реалізації різних типів простих речень у художньому тексті неklasичної парадигми творчості.

Ключові слова: синтаксис, просте речення, неklasична парадигма, художнє мовлення.

Твори українських письменників, що традиційно визначають як модерністські й постмодерністські з огляду на ірраціоналістичний підхід у віддзеркаленні дійсності та схильність до текстових експериментів. Така типологічна близькість є не випадковою: модерністська і постмодерністська література наближаються за принципом протиставлення реалістичній літературі, тобто заперечення реалістичного художнього канону їх об'єднує і спричинює появу подібних текстових форм. Насамперед це виражається на рівні текстотворення, виникає так званий “неканонічний” текст, який порушує норми та правила створення текстів реалістичного типу. Російський лінгвіст П. Родін пропонує вживати термін “неklasична парадигма” на позначення текстів так званої “другої парадигми культури”, що виходить з базової настанови хаотичності, непізнаності світу, його дисгармонійності, що на рівні текстотворення виявляється в прагненні порушення мовної ієрархії, що спричинює внутрішньорівневу синтаксичну інтерференцію; у використанні мови без референційної співвіднесеності з позамовною дійсністю; у прагненні зруйнувати єдність тексту [5, 5]. Саме тексти “неklasичної” парадигми містять експерименти з мовою, зумовлені новим поглядом на світ.

Для цієї художньої парадигми характерна підвищена увага до мови, що іноді стає не інструментом, а метою створення твору. Мовні ігри, моделювання ігрової реальності, порушення лінгвістичних норм, словотворчість тощо вирізняють художнє мовлення творів неklasичної парадигми. Визначальна роль у модерністських та постмодерністських творах належить синтаксису, який активізує процеси мовотворчості та стає основним чинником текстотворення, що й зумовлює *актуальність* нашої наукової розвідки. Художній синтаксис віддзеркалює специфіку авторського мислення, структурує художню картину світу та визначає загальні мовностилістичні особливості тексту. Дослідженню синтаксичного рівня модерністських і постмодерністських творів було присвячено монографічні праці Н. Бабенко [1], Н. Ніколіної [4], О. Лучинської [3], з-поміж інших проблем лінгвостилістики модерністських і постмодерністських творів синтаксис проаналізовано в наукових розвідках І. Дегтярьової [2], І. Скоропанової [6] та ін.

Мета нашої статті полягає у вивченні особливостей функціонування простих речень у творах українських прозаїків – модерністів і постмодерністів, що зумовило розв'язання таких завдань: проаналізувати структурно-семантичні особливості простих речень; дослідити стилістичний потенціал простих речень; виявити специфіку різних модальних і функціональних типів простих речень у текстах неklasичної парадигми. *Предметом* аналізу в статті слугували прості речення, вибрані з модерністських і постмодерністських художніх текстів українських авторів, а *об'єктом* аналізу – тексти неklasичної парадигми творчості. *Матеріалом* дослідження було обрано твори українських письменників-модерністів М. Хвильового, В. Домонтовича, М. Йогансена та постмодерністів Ю. Андруховича, Л. Дереша, О. Забужко, Ю. Іздрика, Т. Прохаська та інших.

У художньому мовленні неklasичної парадигми функціонування простих речень підпорядковано авторській стилістиці та дискурсивній орієнтації тексту. Використання речень з одним предикативним центром спричинює моделювання такої художньої реальності, що вимагає розчленованого сприйняття, напр.: *Так істина відкрилася йому* (В. Єшкілев, О. Гуцуляк. Адепт)

Дерева порожніли – голо. А листя спішили, падали (М. Хвильовий. Синій листопад). Фіксація кожного фрагмента об'єктивної дійсності як окремої комунікативної ситуації, представлені денотативно простим реченням, скерована на поступову, повільну репрезентацію художнього світу. З огляду на це окремі фрагменти художнього тексту можуть складатися виключно з простих речень, напр.: *В Твоїй душі була блакить стоячих вод, оздоблених блідо-зеленою ряскою. В ній була тьмава імла давноминутих віків, вкритих таємничим серпанком чародійних явищ. Первісний шал і дикунська невибагливість. В Твоїй душі була блакить безмежних глибин холодних океанів. В ній було омління південних місячних ночей і млявість застиглого болотяного повітря, насиченого отруйними гострими пахощами. І міріадами бактерій жажливих хвороб* (Г. Михайличенко. Блакитний роман). Вживання поширених, переважно двоскладних, простих речень з відокремленими означеннями та поєднання їх з односкладними номінативними задає загальний тип граматичної конструкції предикативних складників тексту, яку можна визначити як монопредикативну. Така домінуюча монопредикативність демонструє почерговість, поетапність у репрезентації авторської картини світу, що здається реципієнту нецілісною, фрагментарною. Фрагментарність підкреслено і такими прийомами мовленнєвої актуалізації, як сегментація та парцеляція.

Подання комплексу простих речень у художньому тексті уможливорює й використання чітких міжфразних зв'язків, зокрема послідовного, маркерами якого слугують лексичні та граматичні засоби – займенники, спільнокореневі слова та синоніми, напр.: *Сапфіра ніби чекала на ці запитання (1). Вона витягла з-під сорочки амулет і простягнула його прочанинові (2). Він узяв його обережно, немов отруйного гаспида (3). На золотому диску з агатових пластин було викладено зображення жука (4)* (В. Єшкілев. Імператор повені). Міжфразний зв'язок у таких комплексах реалізований через лексичні та граматичні маркери, наявні здебільшого в ініціалній позиції кожної наступної предикативної одиниці, що апелюють до семантично навантажених лексем у попередній частині. Схематично міжфразний зв'язок можна продемонструвати через лексико-граматичні показники: *Сапфіра (1) – вона (2); прочанин (2) – він (3); гаспид (3) – диск (4)*. Такі показники вказують одночасно на зв'язок з попереднім і наступним компонентом, характерний для кожної внутрішньої ланки "текстового ланцюга". Зважаючи на це, фрагменти тексту з домінуючою монопредикативністю тяжіють до однолінійності у вираженні міжфразових зв'язків. Послідовний зв'язок, за допомогою якого організовано текстовий фрагмент, потребує відповідних синтаксичних структур, серед яких саме простим реченням належить головна роль. Прості двоскладні речення, співвідносні з простими категоричними судженнями, структура яких становить $S \in P$, реалізують повний спектр значень об'єктивної модальності, тому що здатні щось стверджувати або заперечувати стосовно дійсності через їхню яскраво виражену логічну структуру.

Прості речення можуть організовувати текстову тканину і за допомогою інших типів міжфразних зв'язків, що мають певну специфіку вираження, напр., радіальний зв'язок, який скеровує всі наступні синтаксичні конструкції на ініціалну, напр.: *Пусто. Я нічого не скажу. Я просто варю горох. Я пакуватиму тебе вегетаріанським їдлом...* (І. Карпа. 50 хвилин трави). У цьому разі всі предикативні компоненти, крім першого, містять анафоричні елементи, ритмічно повторювані в кожному реченні, та семантично пов'язані з ініціалним реченням, який виконує роль теми, тоді як наступні компоненти є ремою. Мовними маркерами такого зв'язку також стають лексико-граматичні одиниці – переважно особові займенники та синоніми й спільнокореневі слова. Крім того, для всіх текстових компонентів характерна однакова синтаксична будова відповідно до схеми $Pronom_1 V_p$, де підмет виражений особовим займенником *я*, а простий дієслівний присудок – граматичною формою дієслова теперішнього часу 1-ої особи однини.

Радіальний міжфразний зв'язок уможливорює розгортання художнього тексту навколо одного змістового центру, що в наступних предикативних компонентах має кожного разу іншу мовну репрезентацію, напр.: *Це вона тут головна. Це вона все зробила. Нас усіх зробила. Вона, бабуся Ліна. Пані Ліна, як звали її сусідки. Поліна, Поленька – казали московські товарки по заслання. Моя рідна бабуся, Аполлінарія Аброзіївна Довган-Ватаманюк...* (О. Забужко. Музей покинутих секретів). Суб'єкт дії в наведених синтаксичних конструкціях має різне мовне вираження, але, незважаючи на лінійне розгортання текстової тканини, семантичним центром виступає останній предикативний компонент, у якому подана повна номінація суб'єкта. Використання для номінації власних назв, займенникових форм, родових іменників, наведених у кожному реченні, створює особливу центровану композицію текстового фрагмента.

Особливу стилістичну роль виконують синтаксичні конструкції з інверсією: прості речення з простим дієслівним присудком та інверсійним порядком слів, у яких рема передує темі,

використовуються в художньому мовленні для створення внутрішньої напруженості тексту, а функціонування комплексу однотипних синтаксичних конструкцій вказує на загальну інверсійність тексту, напр.: *У кімнату влетів запашний вітер. У далекій кузні співали молотки. За вікном стояв город у вечоровій задумі. А на горизонті відходило шосе в степову бур'янову безвість* (М. Хвильовий. Редактор Карк). Відповідність структурній схемі N_1V_1 реалізована в разі інверсійного порядку слів як передування присудка підмету, а актуалізація реми змінює комунікативну настанову текстового фрагмента. З огляду на це, у простих двоскладних реченнях інверсія виконує не лише стилістичне, а й функціональне навантаження.

Односкладні речення, предикативність яких виражається в одному головному члені – іменного або дієслівного типу, також поширені в художньому дискурсі неklasичної парадигми, напр.: *Смеркає. Смеркло* (М. Хвильовий. Бараки, що за містом); *На повний квиток усе одно не вистачало. Грошей на півдороги* (С. Жадан. Біг Мак); *Зупинимось. Відпочинь. Заспокойся. Віднови дихання. І просто повторюй за мною* (Ю. Іздрік. Флешка – 2gb); *Біжи. Біжи. Біжи. Поворот – брама – парк – алея – дерева – дерева – чорні стовбури* (О. Забужко. Музей покинутих секретів). Вони представлені різними типами, серед яких переважають дієслівні інфінітивні та іменні номінативні.

Інфінітивні дієслівні речення характеризуються тим, що головний член виражений дієсловом у формі інфінітива, тому модальне значення таких синтаксичних конструкцій здебільшого пов'язане з вираженням ірреальної модальності, а не синтаксичного індикатива. У творах письменників-постмодерністів інфінітивні речення здебільшого функціонують як непоширені синтаксичні конструкції, а головний член становить все речення, напр.: *Зрештою, думає він, так воно, мабуть, і краще. Не знати. Здогадуватися. Припускати. Давати шансу* (Ю. Іздрік. АМ™). Комплекс інфінітивних речень виник завдяки парцеляції, але вони функціонують як окремі синтаксичні конструкції. Модальне значення імовірності, задане односкладними реченнями, визначає загальну модальну семантику тексту.

Номінативні односкладні речення переважно представлені так званими “каталожними рядами” – суцільними переліками іменних членів речення – як головних, так і другорядних. У номінативних односкладних реченнях у такій ролі виступає головний предикативний член, напр.: *Бритва, мило, дзеркальце, пара листівок, стара газета, гуталін для черевиків, свічка, сірники, щітка, тубетейка, хемічний олівець, на м'ятому шматку газетного паперу – виноград* (В. Домонтович. Дівчина з ведмедиком); *За холодильником кімната невимушено переходила в кухню. Шафки й шуфлядки, посуд, горнятка, плита з каструлями і чайником, кухонний стіл, табурети* (С. Андрухович. Death is sexy). Такі комплекси часто є вираженням синтаксичної надмірності художнього мовлення неklasичної парадигми, що зумовлена семантичною надлишковістю тексту: фіксація навколишнього світу у вигляді окремих предметів та наведення їхнього переліку тяжіє до домінування екзистенційного модального значення. Завдяки використанню комплексів номінативних односкладних речень у художньому дискурсі неklasичної парадигми художній світ сприймається як фіксація різнотипних предметів та явищ в статичній формі, а не в динаміці. Такий художній світ є сталим, нерухомим для реципієнта, він не цілісний, а фрагментарний. Фрагментарність підкреслюють парцельовані та сегментовані синтаксичні конструкції, у яких відокремлені компоненти можуть бути представлені номінативними реченнями, напр.: *Анекдот. Про жіночу впертість* (В. Єшкілев. Пафос).

Особлива роль у художньому мовленні належить питальним висловленням, що здебільшого функціонують не окремо, а у вигляді цілісних комплексів, напр.: *А драпіровку кому лишив? Пушкіну? На чорний день?! (І. Карпа. Цукерки, фрукти і ковбаси); Невже це почалось із писемністю? Невже ті істоти були ЗАМІСТЬ НАС уже тоді?* (Л. Дереш. Архе). Прості питальні речення здебільшого мають риторичний характер, коли функціонують у складі питальних комплексів. Проте вони можуть передавати й додаткову модальну семантику, утворюючи вставлені конструкції, напр.: *Сорочка з малесеньким крокодильчиком (чи, може, ящіркою?) посіріла від поту на грудях, на спині, під пахвами* (Л. Дереш. Поклоніння ящірці) або навіть становить питальні комплекси в таких випадках: *Запах дорогого купе (шкіра? мускус лінкусний? турецький тютюн? балафе? єврохімістка? все разом?)* (В. Єшкілев. Пафос). Питальні речення створюють ефект варіативності тексту, коли йдеться про співіснування в художньому просторі різних можливих художніх світів.

Прості речення в художньому тексті неklasичної парадигми не належать до визначальних ознак його синтаксичної організації, де переважають складні конструкції поліпредикативного типу з різними типами зв'язку. Проте монопредикативні синтаксичні конструкції здатні відтворювати такі особливості художньої дійсності, як фрагментарність, статичність, сталість. Роль простих речень у художньому мовленні модерністів та постмодерністів ще потребує ґрунтовного лінгвістичного аналізу, але можна стверджувати, що вони мають особливе семантичне і стилістичне навантаження у репрезентації ірраціонального світу в неklasичній парадигмі творчості.

Список використаних джерел

1. Бабенко Н. Г. Язык и поэтика русской прозы в эпоху постмодернизма / Н. Г. Бабенко. [изд. 2-е, перераб. и доп]. – М. : Книжный дом “ЛИБРОКОМ”, 2010. – 304 с.
2. Дегтярьова І. О. Стилiстичний потенціал української постмодерністської прози: автореф. дис. ...к. філол. н. 10.02.01 – укр. мова / І. О. Дегтярьова – К., 2009. – 20 с.
3. Лучинская Е. Н. Постмодернистский дискурс: семиологический и лингвокультурологический аспекты интерпретации / Е. А. Лучинская. – Краснодар : Кубанский университет, 2002. – 197 с.
4. Николина Н. А. Активные процессы в языке современной русской художественной литературы / Н. Николина. – М. : Гнозис, 2009. – 336 с.
5. Родин П. С. Новые явления синтаксической организации предложения, сверхфразового единства и текста в русской художественной литературе неклассической парадигмы: лингвокультурологический анализ. Автореф. Дисс... канд. филол. н. 10.02.01 – русск. язык / П. С. Родин. – Ростов-на-Дону, 2005. – 20 с.
6. Скоропанова И. С. Русская постмодернистская литература: новая философия, новый язык / И. С. Скоропанова. – СПб. : Невский Простор, 2001. – 416 с.

Summary. This article is devoted to the problems of functioning of simple sentences in artistic speech Ukrainian writers – modernists and postmodernists. The features of syntactic communication, stylistic potential of simple sentences; traced the specifics of different types of simple sentences in the text of the non-classical paradigm of artistic creativity.

Key words: syntax, simple sentences, nonclassical paradigm, artistic speech.

УДК 811.161.2;81'276.6:62

С. П. Король

НАЗВИ ЗАСОБІВ МОРСЬКОГО НАВІГАЦІЙНОГО ОБЛАДНАННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У статті проаналізовано тематичну групу української навігаційно-гідрографічної лексики на позначення засобів морського навігаційного обладнання.

Ключові слова: термін, навігаційно-гідрографічна термінологія, архісема, тематична група, тематична підгрупа, назви засобів навігаційного обладнання.

Дослідження, опис і систематизація термінологічної лексики різних галузей виробничої та наукової діяльності в українському мовознавстві є актуальними. Це стосується, зокрема, і такого виду термінотворчості, як навігаційно-гідрографічна лексика, оскільки з усіх сфер опису українського наукового та науково-виробничого словника дослідницький інтерес не торкнувся навігаційно-гідрографічної термінології (далі НГТ). Стратифікація цієї лексики у значенні *терміна* ускладнюється тим, що власне термінологічне значення слова, словосполучення складається не прямо номінативно, а через об'єднання слів, пов'язаних спільною *архісемою*, словом зі значенням *власне терміна*, що увиразнює термінотворчі групи слів, які через систему тематично близьких значень створюють *тематичні групи*, об'єднані спорідненою функціональною семантикою [3, 199].

Теоретичному дослідженню окремих тематичних груп лексики присвячені праці В. В. Виноградова, В. Г. Гака, В. І. Кодухова, А. П. Критенка, Л. О. Симоненко, О. О. Реформатського та ін.

Групи слів, об'єднані загальним родовим поняттям, називаються тематичними, “оскільки в мові вони об'єднуються темою” [2, 5].

“Тематичні об'єднання слів можна назвати предметно-семантичними, оскільки вони відображають об'єднання дійсних предметів або явищ і зв'язки між ними” [3, 203].

Класифікація термінів за тематичним принципом уможливорює систематизувати слова-терміни за змістовою подібністю, виявити їхні схожості та відмінності, побачити специфіку окремих груп і підгруп термінів, що входять у загальне термінополе. Систематизація проводиться шляхом класифікації понять, а саме представлення їх у вигляді системи, де зафіксовані відношення між ними. Основним типом істотних відношень є родо-видові відношення. Іноді можуть використовуватися відношення “частина – ціле”, оскільки вони найстабільніші та не